EL POU de la gallina
Revista manresana d'informació i opinió

Cultura | Jordi Sardans | Actualitzat el 03/01/2014 a les 16:58

«El Maig del 68 va ser una parida que va donar el fill anys més tard amb noves formes de militància contràries als estalinians»

ENTREVISTA. Gentil Puig i Moreno Ã©s professor honorari de les universitats AutÃ²noma de Barcelona i de PerpinyÃ , Ã©s doctor en lingÃ¼Ã-stica romÃ nica per la Universitat de Montpeller i habilitat en ciÃ¨ncies del llenguatge. Especialista en lingÃ¼Ã-stica aplicada al coneixement de les llengÃ¼es, sociolingÃ¼Ã-stica, antropologÃ-a cultural i interculturalitat, Ã©s expert del Consell d'Europa en les llengÃ¼es minoritÃ ries.
Puig també és Fundador del Centre Cultural Català del Vallespir, actualment dirigeix la revista literària *Vallespir* i és codirector de la revista universitària *Aïnes Noves* , de Perpinyà.

Què ens saps del teu pare, Nònit Puig?
En tinc un petit record i per tant he hagut de fer un treball sobre la memòria. De molt petit recordo una baralla entre el pare i la mare perquè m'havia cremat a la cuixa, que m'havia deixat una taca difuminada amb el pas del temps. També recordo una tina a l'actual casa de les Lluques, on l'envernissat de pedra de l'interior era d'un roig fosc i potent, i on trepitjava el raïm amb els peus, lligat pel capdamunt amb una corda. Quan arribo a la frontera, als cinc anys, travesso i m'entra l'amnèsia. Separat del pare, que va cap Argelers, i de la mare biològica, conviuré amb una nova mare d'adopció al nord de França. Ens retrobarem el juny de 1940 a l'estació de Matabiau, de Tolosa, amb una nova vida de família, en què ell farà de pagès. Rebo una educació directa del pare basada en Jean Jacques Rousseau, en obres com *Émile ou de l'éducation* de l'home nou, molt en contrast amb el que passava a Catalunya, on els valors de la República eren bandejats.

Concretament, com es reflecteix en el teu llibre de memòries?
En el llibre *El passat ens empaita* , faig una biografia del que conec del meu pare. Era fill de rabassaire i amb 18 anys va decidir marxar de Rocafort i viure una experiència llibertària. A Hilversum (Holanda) participa en un congrés de les joventuts llibertàries mundials i coneix diversos intel·lectuals del moment. Reconstruint la seva joventut m'adono que la Rambla de Barcelona s'havia convertit també en un aparador de les idees llibertàries, dels anys 1920-1930, tot recollint les idees de Kropotkin, Élisée Reclus i d'altres, amb la *Soli* a la butxaca... mentre rosegava pastanagues de les paradetes de verdures del voltant. Participa com a soldat a la Guerra del Rif i després se'n va a l'Argentina, on farà amistat amb els sabadellencs Moix, Ardiaca i Comorera, que també formen part de la diàspora catalana. A partir d'aquest moment coneix un context polític nou, en què Comorera s'incorpora al moviment comunista argentí. Aquest nou bagatge, que els seus companys no tenen, a Comorera li permetrà imposar-se dins la futura Unió Socialista de Catalunya.

Foto: Ramon Foldevila

La Unió de Rabassaires

Quina és la seva actuació durant els fets del 6 d'Octubre?
Era el màxim responsable del moviment rabassaire del Bages, que aleshores era una fracció d'ERC que representava el sector més radical del partit, llavors encara de caire anarquista. La mateixa nit del 6 d'octubre va ser detingut a Manresa i enviat a Barcelona, on com tants d'altres va ser embarcat al vaixell Uruguay, després va estar reclòs al Puerto de Santa Maria i finalment a la presó

Model de Madrid, on escriurà el seu llibre sobre *La Unió de Rabassaires*, amb pròleg de Lluís Companys. Una de les edicions la dedica a una meva germana -Amèlia?que jo no coneixia i a mi: ?A Amèlia i Gentil per tal que siguin redimits del treball secular de la terra'.

En podries resumir el contingut del llibre?
És la història de la rabassa morta i dels efectes de la fil·loxera. El naixement del moviment rabassaire, com s'articula i en quines comarques. Una segona part fa referència a l'estructuració moderna de la producció agrícola a Catalunya de cara al futur i el moviment agrícola i cooperativista, amb la col·lectivització de les terres i la necessitat d'una llei que serà la de Contractes de Conreus que va portar molta cua fins a arribar als fets d'octubre de 1934. El govern central té por de la llei catalana perquè té el mateix problema multiplicat per 10 a Andalusia amb els latifundistes. És un tema que crispava tota la República i ell en el llibre incideix en les col·lectivitzacions, la necessitat de la llei de contractes de conreu i la demostració que el moviment agrari dels rabassaires està aplicant-la abans que sigui votada. I encara hi ha una darrera part sobre l'exportació dels productes cap a l'estranger. El pròleg de Companys il·lumina bastant sobre la importància del tema, ja que era l'advocat de la Unió de Rabassaires i el seguia de molt a prop. Així el llibre tenia el suport de l'autoritat més important de Catalunya.

Saps alguna cosa de la seva participació en el Comitè de Milícies Antifeixistes de Manresa i dels seus càrrecs durant la Guerra Civil?
Va sortir de la presó el febrer de 1936 arran de la victòria del Front Popular a les eleccions legislatives espanyoles. Durant els tres primers mesos de guerra manaven els comitès de milícies i ell sé que va formar part durant un mes del de Manresa com a cap d'Investigació i Vigilància. Anava amb moto i una gran barba. A Barcelona dirigia *La Terra* i convivia amb la secretària de la Unió de Rabassaires, Brunilda Capdevila. La major part de la guerra va formar part del Cos de Seguretat de la República, amb serveis de contraespionatge. Una de les observacions que em va fer és que al front de guerra hi havia molts joves que volien lluitar, però que no tenien cap arma. A partir d'aquí, en travessar la frontera, comença el que jo he denominat el seu silenci brutal. Espanya va ser el drama de la seva vida.

Com va ser el seu exili?
L'any 1939 va passar a França on va participar en accions clandestines. Els Fets de Maig de 1937 havien significat la pèrdua de poder dels anarquistes en benefici del PSUC. Amb els anys, patirà un canvi ideològic que el farà apropar-se al marxisme de Comorera. Concretament, durant els anys 1946 i 1947, Comorera es dedica a la reconstrucció del PSUC al sud de França i més concretament a Tolosa de Llenguadoc. Té les seves desavinences amb el Partit Comunista Espanyol i evoluciona cap a un marxisme no estalinista. El meu pare deixa de militar al PSUC i viu a Tolosa, on escriu alguns llibres. Visitem les facultats ocupades durant els fets de Maig del 1968, però no hi veu sortida política. Mor el 1971 d'una embòlia cerebral. Si l'hagués de definir en una paraula seria: home d'acció i d'una gran integritat. Un dels seus amics fou el també refugiat, Marcel Augé, de Manresa. Amb el seu fill, vam fer les nostres primeres passes polítiques a la JSU (Joventut Socialista Unificada) i al Casal Català de Tolosa.

Tolosa de Lenguadoc

Com era la Tolosa de l'època?
Als 18 anys jo anava al Casal Català, on es parlava contínuament de les remembrances de les guerres perdudes, molt especialment explicaven la seva batalla de l'Ebre, que nosaltres escoltàvem dins d'un context d'excursió. Creixia entre aquests records i el contrast amb la Catalunya real de l'altra banda. Tant a mi com al meu amic no ens agradava aquell context. Aquells anys, Tolosa era la capital roja. Recordo que a la rue de Tor (toro), de totxana roja del segle XVIII, hi havia les seus de la CNT-FAI, ERC o del PCE. Podíem escollir. Nosaltres ens vam afiliar a la Joventut Socialista Unificada (JSU), que havia estat l'agrupació de joves més important el 1936.

Quines activitats es duien a terme al Casal Català de Tolosa?

Hi havia representades les diferents tendències polítiques, sobretot d'ERC, PSUC i anarquistes, que feien vida a part. Com que tenia inquietuds vaig anar també al seu local. En aquell temps preconitzaven l'acció directa i simpatitzaven amb militants com Sabater i d'altres representants del maquis català. Al Casal s'hi feien diverses activitats com ara ballet, sardanes i també hi vaig començar un curs de llengua catalana que vaig completar a París, on vaig entrar en contacte amb polítics de prestigi.

Foto: Ramon Foldevila

Quins van ser els teus primers contactes amb la Catalunya real?
Els primers contactes foren amb els catalans que viatjaven a Lourdes i que feien una parada a Tolosa. Recordo que els tiràvem octavetes de les JSU dins de l'autocar. En aquella època, a Tolosa sovintejaven els mítings de Dolores Ibárruri, que amb els seus discursos gairebé monopolitzava el moviment de masses del sud de França. L'any 1946 descobreixo Puigcerdà per primera vegada i recordo la imatge de militars que passejaven per la vora del llac i a l'altra banda noies agafades de bracet que em va fer pensar en l'Espanya tètrica que reflectia Garcia Lorca amb els seus poemes dels tricornis negres.

París

Com va anar l'estada a París?
Va ser molt interessant perquè de seguida vaig entrar en contacte amb joves del Casal Català de París, com ara Àngel Castanyer i Romà Planes --que anys més tard va ser el secretari particular del president Tarradellas--, amb qui aleshores editàvem la revista *Foc nou* . Si bé la meva formació literària havia començat a Tolosa amb lectures que em resultaven indigestes i difícils, com ara, *El ingenioso hidalgo* o *Les miserables* , m'havia fet amic del pare d'Ivette, la meva primera nòvia, André Martí, i especialment de la ciutat nord-catalana d'Elna, on vaig descobrir autors com Anatole France o Joaquim Ruyra. A París, per a mi va ser una gran descoberta el Teatre Nacional Popular, on gràcies a la CGT sovint tenia entrades per a les diverses activitats culturals que s'hi feien. Era el millor moment de Gerard Philipe, convertit en el veritable actor de teatre a França. Em va sobtar, però vaig tenir una visió diferent de la cultura.

Clandestinitat

Quan comences a treballar en la clandestinitat?
De seguida. Sense esperar-m'ho em van nomenar a dit, membre de la direcció de la JSU i ben aviat l'organització m'envia a províncies. De primer viatjo al sud de França, però de seguida em responsabilitzo de l'organització de viatges a Espanya, arran de la celebració del cinquè congrés del PCE. Alguns d'aquests viatges foren divertits i insòlits, com per exemple el que vaig fer a Ca n'Anglada de Terrassa, on em passejava amb xandall, en contra de l'opinió del meu cosí Llibert, que encara avui viu a Sabadell. Era l'any 1962 en què també em va tocar anar a la Unió Soviètica a un festival mundial de la joventut socialista a la llavors annexionada Helsinki. Havia acompanyat al poeta Marcos Ana, que acabava de sortir de la presó després d'una condemna injusta de 23 anys i que el partit utilitzava de manera abusiva per a la seva formació personal.

Quines activitats concretes duies a terme en aquests anys de clandestinitat a l'estat espanyol?
Era l'any 1962 i el país estava en un context crític, amb força vagues a Astúries i al tèxtil català. L'objectiu principal dels meus viatges era saber descobrir els militants a l'ombra, ja que les cèl·lules no es coneixien entre elles, però des de la cúpula del partit: hi havia un fil vertical. Detectava militants de base, per mitjà de l'ús de les contrasenyes. Em van passar moltes anècdotes, per exemple la del cas Torreforta, amb una maleta de doble fons. Tenim les primeres desavinences amb la línia política del partit i em denuncien a la direcció del PCE. Santiago Carrillo i Jorge Semprún coneixen les meves desavinences amb la seva direcció i volen resoldre el conflicte sense problemes, així que sóc destituït de les Joventuts, però d'una forma honorable. Marxo

a l'Algèria socialista per resoldre aquests problemes i curar-me de la meva malaltia.

D'on sorgeixen les vostres divergències?
A l'Escola d'Estiu del partit a Normandia vaig conèixer Jordi Solé Tura i Francesc Vicens, però també el dirigent Ignacio Gallego, que em demanava l'opinió sobre la URSS. Es va intentar reconstruir una cèl·lula del partit a Cartagena, però jo no combregava amb el motlle estalinista. Krushxov havia denunciat els errors d'Stalin i la burocratització del partit comunista de la URSS, que també afectava el d'Espanya. No combregava amb l'estalinisme imperant i criticava el funcionament d'aquests partits. Vam perdre i vam ser destituïts després de diversos episodis crispats. Només resistien a l'estalinisme les posicions de Comorera, Vicens o Claudín, i també el comunisme italià modern.

És per això que en el teu llibre reivindiques la figura de Comorera?
Malauradament no, perquè només en parlo de passada. És després que m'he adonat de la seva importància humana i política. Comorera va ser l'artífex de la unitat socialista i comunista que només es va assolir a Catalunya. Tot i la tesi de Caminal, una obra de divulgació en tres volums, on explica que Comorera també havia estat estalinista, penso que el seu pensament polític evoluciona i caldria restituir la seva figura i presentar-lo com a exemple de rectitud i honestedat política. Explica entre d'altres coses com Santiago Carrillo i Dolores Ibárruri el van denunciar a la policia des de la Pirenaica, quan va retornar a Catalunya i va morir a la presó del penal de Burgos. També el 1933 va tenir un enfrontament amb Largo Caballero, que no volia respectar la personalitat de la Unió Socialista de Catalunya. Quan en vaig parlar amb López Raimundo sempre fugia d'estudi perquè en el fons va ser utilitzat per Carrillo per tal d'eliminar Comorera i ser nomenat ell a dit secretari general del PSUC.

Algèria

Vas participar en la guerra d'Algèria?
No. El meu germà Hélios (deu sol dels grecs) que és ciutadà francès, hi fa la guerra. Jo, Gentil, que vol dir ?no creient en Déu', l'any 1962 tenia dos passaports de fet: un d'apàtrida i refugiat, que em servia per anar arreu menys a Espanya i l'altre d'espanyol com a soldat de quota de la guerra de Cuba. Vaig estar-me a l'Algèria independent del 1963 al 1965. Allà descobreixo els errors del socialisme algerià, que volia imitar el model socialista iugoslau. Hi havia un comitè de digestió, seguint l'humor dels colonitzadors, ja que els algerins treballaven i cultivaven els tarongers, però els diners no retornaven als productors i es produïa una desmobilització. Vaig ser cooperant del govern algerià i conec a diversos cooperants d'arreu. Descobreixo una altra civilització i fins i tot una pràctica diferent de la religió. M'agradava escoltar enmig d'un oasi un sudanès que cantava perquè Al·là donés dàtils, mentre posava el pol·len a les flors d'una palmera. És el contrapunt d'una imatge naturalista tan oposada al radicalisme islàmic actual.

Quina va ser la teva estada a la Sorbona?
Als anys 60 hi vaig fer un bagatge de lectures, de coneixements i fins i tot de militància. Anava d'una facultat a una altra, dins les diverses universitats franceses. Estudiava des del francès antic als dialectes perquè tot conservava un fons llatí. No cal dir que el català i el dialecte del Véneto són els que estan més marcats per un fons llatí. Faig estudis literaris, lingüístics i sociolingüístics fins a evolucionar cap a l'antropologia lingüística.

Maig del 68

Com vas viure els fets de Maig de 1968?
Del 1965 al 1968, la *Nouvelle Vague* i el cinema, així com la cançó francesa van anar omplint un buit i preparant les idees del 68. L'any anterior, el 1967, els treballadors de Lip van fer manifestacions fins a aconseguir l'ocupació d'aquesta cooperativa obrera. Va ser l'espurna que va dur els estudiants del maig del 68 a la transformació de la universitat, que va cloure amb la nit de les barricades. En una segona fase vindria l'ocupació de les fàbriques. De les primeres assemblees de la Sorbona es va passar a la conjunció de les manifestacions estudiantil i obrera fins a

aconseguir que 9 milions d'obrers ocupessin la majoria de les fàbriques. No hi va haver una tercera fase, que hauria estat la política, pel buit de poder que representava el general De Gaulle. Tot i els acords assolits, el moviment obrer no queda satisfet i la dreta torna a guanyar les eleccions el 1969, amb un general De Gaulle que morirà un any més tard. Si bé no triomfa la revolució del 68, sí que ho va fer en el camp de les idees perquè a partir de la dècada dels 70 es crea un món nou. Maig del 68 és una parida que donarà el fill anys més tard amb noves formes de militància contràries als estalinians.

També en el teu cas?
Sí. Entro a Bandera Roja els anys 1969-1970 com a reacció contra el Partit Comunista Espanyol. El 1971, Pallach m'incorpora en el seu grup per formar la primera escola de mestres catalans a la Casa de Convalescència de l'hospital de Sant Pau amb Marta Mata, Octavi Fullat, i Maria Rubiés entre d'altres i formo part dels 10 professors i 20 alumnes que el 1973 constitueixen l'Escola de Mestres de Sant Cugat amb Rosa Sensat, que va durar 20 anys i va assolir 2.500 alumnes. Des del 1993 es va traslladar a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Políticament com evoluciones?
El 1976 ingresso al PSC procedent dels vells comoreristes i de la meva amistat amb Pallach. Allà vaig fer amistat amb Joan Reventós, Àngel Ros i Raimon Obiols, que m'ha prologat el llibre. Deixo la militància política per l'aprenentatge pedagògic de creació de nous mestres que exigeix la societat catalana del moment. Començo treballs de sociolingüística i participo en la primera llei de política lingüística del 1983, inspirada en països com el Quebec o Bèlgica. Col·laboro amb personalitats com Badia i Margarit, Lluís V. Aracil o Francesc Vallverdú.

Com valores la Universitat Catalana d'Estiu de Prada?
Inicialment va fer un bon treball pedagògic i fou important perquè s'hi estructura una sociolingüística catalanooccitana amb Robert Lafont. Penso que deixa de tenir la seva funció amb l'arribada de la Generalitat i la democràcia. En canvi a finals del franquisme i l'inici de la transició era útil perquè no teníem instruments de poder. Ara, amb la nova situació política de Catalunya, jo no hi vaig. Aquests dos últims anys reconec que torna a tenir una nova embranzida arran de l'empenta independentista.

El teu doctorat a França es centra sobre Perpinyà?
La meva tesi doctoral la va dirigir Robert Lafont i analitzava la llengua catalana en un barri popular de Perpinyà. Volia esbrinar si els que coneixien el català tenien o no una competència superior a l'altre grup. El resultat final fou que els que manejaven les dues llengües estaven contaminats pel francès, però aquesta troballa no la vaig saber divulgar prou bé. Més tard, Jim James al Quebec va donar a conèixer la llei d'interdependència dels sistemes lingüístics, que ve a demostrar que els coneixements ben adquirits d'una llengua es poden capitalitzar cap a l'aprenentatge d'altres llengües. Així, un nen bilingüe té més habilitats acústiques, fonètiques i mentals que un altre. La immersió va ser inventada al Quebec i s'ha de començar a aplicar a partir dels quatre anys, com es fa a Catalunya, perquè després ja és massa tard.

També has dirigit diverses tesis doctorals, oi?
En el model de l'estat francès és una formalitat que habilita a dirigir recerques, mentre feia d'altres propostes de recerca que tenia en curs. En vaig dirigir unes deu, com la comprensió lectora als nens de la Patagònia i Mapuche, que després em va servir per coordinar-hi uns màsters, amb participació també de professors de l'Autònoma; l'euroregió i l'eurodistricte a Perpinyà...

El perfil
Gentil Puig i Moreno neix en una masia de Rocafort, l'1 de juny de 1934. De pare rabassaire i mare peruana, el febrer de 1939 passa la frontera amb els seus pares pel coll del Pertús i tot seguit pateix la separació brutal del pare traslladat al camp de refugiats d'Argelers, mentre ell és transportat en tren fins Épinal, prop de Nancy, al nord-est de França. El 1940 es retroba amb el seu pare a l'estació de trens Matabiau, de Tolosa de Llenguadoc i s'allotgen a casa del

propietari Laborie, d'estil segle XIX, on Nònit Puig farà de jardiner i d'hortolà. Tant ell com el seu germà Hèlios reben una pedagogia directa del pare, que els educa en les lectures d' *Émile ou de l'éducation* , de Jean-Jacques Rousseau. Als 18 anys ja milita a la Joventut Socialista Unificada i entra en contacte amb els casals catalans, primer de Tolosa i després de París. Comença els estudis a la Sorbona i des del 1962 viatja sovint a Catalunya amb consignes contra la dictadura franquista. Viu gairebé tres anys a l'Algèria independent i socialista. Participa en els fets de Maig al París de 1968 i el mes següent instal·la el seu domicili a Catalunya. Participa en experiències diverses en l'àmbit pedagògic i lingüístic dels anys 70 i forma part de diverses militàncies polítiques, tant a l'exili com a l'interior.

Foto: Ramon Foldevila

És doctor en lingüística romànica per la Universitat de Montpeller (1980), habilitat de Ciències del Llenguatge el 1992 i professor de la facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona i a la Universitat de Perpinyà el 1993. Els seus principals camps de recerca han estat la lingüística aplicada al coneixement de les llengües, la sociolingüística, l'antropologia cultural i la interculturalitat. És expert del Consell d'Europa en llengües minoritàries. Fundador del Centre Cultural Català del Vallespir, director de la revista literària *Vallespir* , codirector de la revista universitària *Aïnes noves* , de Perpinyà, sobre temes de recerca catalanes, com l'ús de la llengua a la Catalunya Nord, és autor d'unes 30 obres i de més d'un centenar d'articles en revistes de llengua, sociolingüística i estudis culturals. Té dos fills: el Jordi i el David.

Jubilat des de l'any 2000, actualment viu a Ceret, amb la seva companya bretona, Martina, que és professora de català a la Universitat de Perpinyà i durant 10 anys va ser la traductora de la correspondència en català de l'expresident Jordi Pujol. També ha fet estudis hispànics i es especialista en estudis jueus contemporanis de Catalunya. El 2012, Puig va publicar el llibre de memòries *El passat ens empaita. Vicissituds d'un fill d'exiliat republicà* (Pagès editors), que ha presentat per diverses ciutats dels Països Catalans. És la seva petita història d'itineraris,"confrontada amb la gran, que troba un cert ressò en el públic perquè la gent s'hi reconeix". Hi contextualitza cada època històrica d'acord amb la percepció que en té un militant de la cultura i de la política.